

Відрук
опубліковано 25.05.2026

Голова разової
спеціалізованої вченої

ради ДФ.26.133.123 Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ.26.133.123

доктор педагогічних наук, у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка

професор Олександр доктору педагогічних наук, професору,
завідувачу кафедри музикознавства та музичної освіти

Ольга Михайлівна факультету музичного мистецтва і хореографії
Ользі ОЛЕКСЮК

Рецензія

рецензента **Сухомлінової Тетяни Петрівни**, кандидата мистецтвознавства, доцента кафедри академічного та естрадного вокалу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка про дисертацію **Гасанова Рафаїла Гамзага огли «Книга псалмів в українській академічній хоровій музиці кінця XX – початку XXI століття»**, подану на здобуття наукового ступеню доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво.

Звернення українських композиторів кінця XIX – початку XXI століття до Псалтиря, як духовного першоджерела дохристиянських часів, є наріжним каменем відродження української духовної музики та повернення вітчизняних митців пострадянського та сучасного періоду до сакральних коренів нації. Духовний контекст української музичної культури, що тимчасово був захований в період панування радянської влади, почав стрімко відроджуватись на початку 90-х років XX ст. і триває досі. Псалтир став книгою натхнення для більшості українських композиторів цього часу, де майстерно поєднується духовна глибина старовинних текстів з авторською інтерпретацією та досягненнями композиторської техніки сучасного мистецтва.

Дисертація Гасанова Рафаїла Гамзага огли є, безперечно, науковим здобутком в українському мистецтвознавстві, де розкривається проблематика визначення жанрово-стильової специфіки втілень духовного змісту текстів псалмів в українській хоровій музиці означеного періоду, що є актуальним для сучасного вітчизняного музикознавства.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження визначена і є безсумнівною (с. 26 дис.). В роботі детально розглядається феномен Книги

псалмів (типологія, функції, семантика тощо). Науково вагомим в дослідженні є систематизація жанрових зразків (хоровий концерт, хорова мініатюра, хоровий цикл) на тексти псалмів та комплексне вивчення низки творів, серед яких є ті, що вперше увійшли до наукового обігу. В роботі розглядається широке коло хорових творів видатних українських композиторів Є. Станковича, Л. Дичко, Г. Гаврилець, О. Яковчука, В. Степурка, І. Алексійчук, В. Польової, що надає можливості прослідкувати стилістичні та герменевтичні закономірності композиторського мислення щодо використання текстів псалмів в межах різних жанрів духовного спрямування.

Викладений матеріал свідчить про наявність наукового та практичного інтересу дисертанта до теми даної роботи, що сформувало міцний фундамент для всебічного та ґрунтовного дослідження.

В **Першому розділі** дисертації представлено історико-теоретичне та культурологічне осмислення феномену Псалтиря та шляхи втілення псалмової поезії в творчості українських композиторів XVII – першої третини XX століття. У **підрозділі 1.1.** здійснено достатньо широкий історико-культурний огляд функціонування псалмів від історії створення до літературних перекладів на різні мови та поетичних переспівів в творчості українських митців XVII – першої третини XX ст. Визначені типологія, семантика, функції псалмів. Здійснена спроба системної диференціації псалмових текстів та їх модифікацій. Впорядковано науковий доробок вітчизняних науковців та зарубіжних богословів щодо класифікації псалмів. Здійснене в дисертації узагальнення досвіду науковців підтверджує жанрову та змістовну багатофункціональність псалмів, що пов'язано з 1000-річним періодом створення Книги псалмів. У **підрозділі 1.2.** розглядається особливості використання псалмів у творчості українських композиторів XVII - першої третини XX. В роботі наведені приклади використання текстів псалмів у православному богослужінні, що стали основою інших літургійних жанрів. Послідовно викладено хронологію композиторської діяльності та особливості

розвитку хорових жанрів того часу, вербальною основою яких є псалми. Проведений аналіз теоретичної бази дослідників партесних концертів та інших вокально-хорових жанрів надало можливість дисертанту визначити методи роботи митців того часу з вербальним текстом псалмів у створенні творів паралітургійного напрямку, що свідчить про еволюцію вітчизняного композиторського мислення.

Другий розділ дисертації присвячено висвітленню історико-культурних особливостей розвитку духовної хорової музики України кінця ХІХ – початку ХХ ст. У **підрозділі 2.1.** визначено вплив історичних та соціальних процесів на особливості розвитку української музичної культури означеного часового проміжку. Здійснений дисертантом огляд історії пострадянського часу констатує факт відродження релігійності суспільства, національної самосвідомості, духовного пласту української хорової музики та злет культурно-мистецького життя (композиторська, виконавська, концертна діяльність). В роботі здійснена порівняльна характеристика творчості композиторів діаспори, де стилістично превалювала автентична традиція церковного співу та митців України, творчість яких стала результатом переусвідомлення минулих надбань в поєднанні із сучасними композиторськими техніками та індивідуальним обдаруванням та створила міцне підґрунтя для масштабування духовно-мистецького життя країни. У **підрозділі 2.2.** категорія духовності розглядається в образно-змістовній та жанрово-стильовій площині вітчизняної композиторської творчості кінця ХХ – початку ХХІ ст. В дисертації зазначено, що в порівнянні з українською духовною музикою попередніх століть поняття «духовність» в хоровому мистецтві означеного періоду виходить за конфесійні межі. Цей факт вплинув на створення значного доробку позалітургійних творів на основі псалмів, що не входять в богослужбове використання. На прикладі творчості М. Скорика, Г. Гаврилець, В. Сильвестрова, Л. Дичко, О. Яковчука, Є. Станковича, В. Степурка, І. Алексійчук дисертантом встановлено, що прояв духовності

митця в своїй творчості поступово переходить від церковного канону в площину його внутрішнього духовного стану та світогляду. Композиторська діяльність набуває індивідуальних рис в інтерпретації псалмів та створенні музичних композицій на їх основі, що є результатом образно-змістовного оновлення сучасної духовної хорової музики.

В **Третьому розділі** розглядається жанрова різноманітність хорової музики на основі псалмів у творчості композиторів кінця ХХ – початку ХХІ ст. Аналітичні розвідки щодо жанру хорового концерту представлені в **підрозділі 3.1.**, де головною науковою розвідкою є вперше запропонована аналітична презентація хорового концерту О. Яковчука «Які любі оселі Твої, Господи» (Пс. 83). **Підрозділ 3.2.** містить розгляд широкого кола хорових мініатюр на тексти Книги псалмів та вперше у вітчизняному мистецтвознавстві презентовано хорові мініатюри на тексти псалмів Є. Станковича, Г. Гаврилець, В. Польової. **Підрозділ 3.3.** презентує хоровий цикл О. Яковчука «Псалми царя Давида», де автор дослідження зазначає, що обрані композитором 14-ть псалмів об'єднані в спільній драматургії та узагальнюють в творі основну християнську ідею – пошук істини, Божий захист, сенс земного життя для спасіння душі. Крім цього хоровий цикл за змістом є актуальним для воєнного сьогодення України. В розгляді хорових жанрів дисертант згідно з темою дослідження детально пояснює зміст обраних композиторами псалмів та особливості їх роботи з вербальним текстом. В процесі дослідження виявлено закономірності формоутворення репрезентованих хорових зразків; здійснено типологічну диференціацію композиторського мислення щодо трактування псалмів; визначено стилістичні властивості композиторського письма у втіленні текстів псалмів в хорових творах. Таким чином в роботі представлено широке коло авторських інтерпретацій літературно-духовного першоджерела – Книги псалмів, що свідчить про еволюцію хорових жанрів у вітчизняному музичному мистецтві.

Кваліфікаційна робота містить широке коло наукових методів (історичний, історико-культурний, жанрово-стильовий, семантичний, інтерпреталогічний тощо). Комплексний підхід, щодо використання наукових методів надав можливість дисертанту опрацювати та систематизувати відповідно завдань історичний та музикознавчий матеріал. Використання компаративного методу дозволило знайти спільні та відмінні риси в хорових творах, що вперше стали матеріалом наукового дослідження, з композиціями, які вже привертали наукову увагу дослідників.

Публікації здобувача (2 – фахові одноосібні, 1 – фахова у співавторстві, 3 – тези на матеріалах конференцій) відповідають тематиці дисертації та містять основні результати дисертаційного дослідження. Кількість і обсяг публікацій відповідають вимогам МОН України. Оформлення списку використаної літератури, цитат і посилань у тексті дисертації відповідає бібліографічним вимогам Національного стандарту України 8302:2015. Поршень академічної доброчесності в роботі не виявлено.

Дисертація має загальний обсяг 224 сторінки, (основна частина 151 сторінки), складається з анотації, вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел (налічує 166 найменувань, з них – 6 іноземною мовою) та додатків. Робота має завершений вигляд та відповідає вимогам щодо змісту, оформлення й обсягу. Наданий текст представляє собою самостійне дослідження.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Гасанова Рафаїла Гамзага огли в процесі ознайомлення з текстом виникли деякі зауваження та уточнюючі питання.

Зауваження: В дисертації зустрічається деяка невідповідність розташування абзаців тексту зі спільним змістом. Так в підрозділі 1.1. (с. 40-41) описується жанрова класифікація псалмів, в той час як багатожанровість розглядається на с. 34-36. Вбачаю, що доцільним було розташувати цю інформацію в одному секторі тексту. Також, перший абзац на с. 43, де мова

Йдеться про переусвідомлення псалмів у творчості українських поетів ХХ ст., бажано б було розташувати на с. 48, де в повній мірі розкривається ця тема з наведенням прикладів.

На с. 40-41 перелічуються 4 різновиди жанру псалму, а подальший опис здійснюється тільки двох з них. Наявні в тексті дисертації змістовно незрозумілі речення – на с. 54 (останній абзац) та с. 85 (абзац з попередньої сторінки). Є незначні зауваження на кшталт одруківок: на с. 47 – помилка стосовно року смерті Т. Шевченка, на с. 48 – Д. Павличка та в прізвищі П. Гулака-Артемівського (с. 47).

Хорові твори Є. Станковича (Псалом 27), Г. Гаврилець (Псалом 142), В. Польової (Псалми 1, 2, 3), що вперше введені до наукового обігу, викликали у рецензента науковий інтерес, однак представлений аналітичний матеріал має скоріш оглядовий вигляд. Проте, це не є суттєвою вадою роботи, а свідчить про актуальність теми та можливість для подальших наукових розвідок.

Зазначені зауваження не впливають на змістовність та обґрунтованість дисертаційного дослідження та позитивну оцінку рецензента.

Питання:

1. На с. 95 зазначено, що форма хорового концерту «Господи, Владико наш» Є. Станковича за своїми функціями відповідає частинам традиційного чотиричастинного симфонічного циклу. Як, на Вашу думку, ознаки симфонічного циклу корелюються у творі з ознаками хорового концерту?
2. Поясніть логіку тембрального забарвлення в хоровому циклі О. Яковчука «Псалми царя Давида» та хорових мініатюр Є. Станковича, Г. Гаврилець, В. Польової. Яким чином темброве рішення впливає на втілення змісту псалмів?

Дисертація Гасанова Рафаїла Гамзага огли є завершеним, структурованим, ґрунтовним та важливим дослідженням для сучасного

мистецтвознавства. Актуальність та наукова новизна безсумнівні. Анотація містить основні положення здійсненого дослідження. У висновках рецензованої роботи відображено результати дослідження, що свідчить про досягнення мети та виконання поставлених завдань. Широке коло використаних вітчизняних та зарубіжних наукових джерел раціонально використано дисертантом, що свідчить про достовірність представлених ідей, фактів. Здійснена робота має наукову новизну та практичну значущість. Викладений матеріал має логічну структуру та послідовність викладу, що робить дослідження цілісним та ґрунтовним.

Дисертація на тему «Книга псалмів в українській академічній хоровій музиці кінця ХХ – початку ХХІ століття» відповідає вимогам, затвердженим МОН України, а її автор, Гасанов Рафаїла Гамзага огли, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво, за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво».

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри академічного
та естрадного вокалу Факультету
музичного мистецтва і хореографії
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Т. П. Сухомлінова
СТОЛИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Код ЄДРПОУ 45307965
ВЛАСНИЙ ПІДПИС
Т. Сухомлінова
ЗАСВІДЧУЮ
Григорій Григорійович Григорій
Ольга Валентинівна